CLAY | NYT

Nr. 3, april 2022

Porcelænsstellet SALTO

En revurdering af historien bag stellet

Fig. 1. Saltostellet
Formgivet af Axel Salto, 1956-59
Foto: Ole Akhøj
© Axel Salto/VISDA

af Susanne Bruhn, kunsthistoriker og ph.d.-studerende

Et hidtil ukendt brev fra Axel Salto til Den kgl. Porcelainsfabriks direktør Christian Christensen, dateret 12. december 1955, kaster nyt lys over baggrunden for Saltostellet og giver sammenholdt med skitser fra fabrikkens samling et unikt indblik i designprocessen.

I 1950'erne havde Axel Salto (1889 - 1961) stadig fuld fart på karrieren, og hans vilde, fabulerende stentøj var populære indslag på kunst- og designudstillinger i ind- og udland. Sideløbende med de mange kunstneriske projekter kastede han sig ud i at formgive et spisestel for Den kgl. Porcelainsfabrik, hvilket var modigt, da porcelænet både æstetisk og i teknisk henseende lå milevidt fra hans favoritmateriale – stentøjet.

Det hvide porcelænsstel *SALTO* blev det eneste bordstel fra hans hånd (fig. 1). Han havde tidligere formgivet lamper i stentøj og tegnet mønstre til tekstiler og bogbinderpapir, men hverdagens brugsting havde tydeligvis ikke hans interesse. Tilbage i 1937 erklærede han bramfrit, at "... det egentlige Brugsstentøj, Thepotter og den Slags, findes ikke i min Produktion, men det har jeg aldrig brudt mig om at forsøge paa". Og selvom han i sit stentøj ofte tog udgangspunkt i

→

vase- eller krukkeformen, så var målet at skabe kunst på kunstens præmisser, og dermed blev selve brugsfunktionen underordnet for Salto.

Om baggrunden for Saltostellet har Leif Lautrup-Larsen mange år senere fortalt, at "Salto lod sig overtale af direktør Christian Christensen til at designe et porcelænsstel".
Lautrup-Larsen var ansat i mere end 40 år på Den kgl. Porcelainsfabrik og arbejdede med produktudvikling, dengang stellet blev formgivet, så det kunne være en plausibel forklaring på Saltos pludselige interesse for brugsporcelæn.
Imidlertid vil jeg argumentere for, at der lå andre motiver bag Saltostellet, og her er brevet fra Axel Salto til direktør Christian Christensen en vigtig kilde. Sagen var, at Salto i december 1955 var blevet kontaktet af bestyrelsesformanden for Porcelænsfabrikken Danmark, der ønskede at hyre ham til at designe et nyt spisestel i porcelæn. Situationen var penibel, da Salto, som bekendt, allerede havde et tæt samarbejde med Den kgl. Porcelainsfabrik om stentøjet, og nu dukkede en konkurrerende fabrik op med et interessant tilbud, derfor ville Salto gerne vende sagen med direktør Christensen. Hvad Christian Christensen svarede på Saltos brev, ved vi ikke, da de to mænd drøftede sagen på telefon, men Porcelænsfabrikken Danmark fik aldrig et stel af Salto i produktion. Til gengæld findes der adskillige skitser til steldele i Den kgl. Porcelainsfabriks samling, hvilket dokumenterer, at Salto allerede i januar 1956 tegnede dele til et nyt spisestel (fig. 2).

Fig. 2 Axel Salto
Skitse til lågterrin, 12/1-1956
Tusch og akvarel på papir, 304 x 465 mm, GRH57120
Foto: CLAY
© Axel Salto/VISDA

Saltostellets første 11 dele blev sat i produktion samme år, og i 1957 udvidedes med yderligere 15 dele heriblandt kagefadet på fod (fig. 3).

I februar 1959 blev Salto igen kaldt til fabrikken. Denne gang for at tegne kaffe- og teservice samt den for perioden helt uundværlige kuvertaskeskål til stellet.

Hvidt eller med farver?
Saltostellet blev produceret i porcelæn med hvid glasur og et spidsovalt mønster i relief, og slægtskabet med Saltos velkendte dekoration fra stentøjet i den riflede stil er tydelig.
I bogen *Kongeligt dansk porcelæn 1884 - 1980* fremhæver kunsthistorikeren Bredo L. Grandjean, der var leder af fabrikkens arkiv og samling fra 1945 til 1983, at det netop var Saltos ønske, at stellet udelukkende skulle produceres i hvidt porcelæn, men de bevarede skitser og dokumenter fra fabrikkens arkiv giver et mere "farverigt" billede af selve produktudviklingen og kunstnerens ambitioner med stellet. Allerede i november 1954, altså året inden tilbuddet fra Porcelænsfabrikken Danmark dukkede op, havde Salto på sin 65-års fødselsdagsudstilling på Kunstindustrimuseet (Designmuseum Danmark) præsenteret skitser til et bordstel. *Første udkast til stel. 29/8-54* (fig. 4) har givetvis været med på udstillingen, men idéudkastet har et andet udtryk end det stel, der senere kom i produktion. På skitsen er en sovseskål og to versioner af en lågterrin, den ene med modellerede knopper og den anden med horisontale riller, og Salto forestillede sig et porcelænsstel dekoreret med blå underglasurmaling i lighed med fabrikkens andre populære og traditionsrige stel. Også i senere skitser arbejdede han videre med de blå nuancer (fig. 2). At han oprindeligt havde udtænkt bordstellet i blå underglasurmaling, fremgår både af brevet fra 12. december 1955 til direktør Christensen og af et produktudviklingsmøde seks måneder senere, hvor fabrikken til lejligheden havde fremstillet prøvetallerkener med og uden farvet dekoration. Konklusionen fra mødet blev, at tallerkenens reliefdybde var passende, når fanen var udekoreret, hvorimod relieffet blev udvisket, og overgangen mellem fanens relief og spejlet med den blå glasur var uacceptabel. Derfor enedes teknikerne, direktør Christensen og Axel Salto om, at Saltostellet skulle produceres i hvidt porcelæn og med hvid glasur. Men drøftelserne om farver sluttede ikke her. Det viste sig, at de vigtige amerikanske kunder efterspurgte farver på Saltostellet, derfor blev der i forsommeren 1959 lavet nye stelprøver i underglasur med forskellige farvenuancer, og her godkendte Salto faktisk en prøve med en svag grøn farvetone i udskæringerne, men intet tyder på, at denne version blev sat i produktion.

Konkurrenter på markedet for bordstel
Når Christian Christensen i december 1955 reagerede så hurtigt på brevet fra Salto, kan det skyldes, at Porcelænsfabrikken Danmark i efterkrigsårene var den ene af tre store aktører på det danske marked for brugsporcelæn. Bing & Grøndahl og Den kgl. Porcelainsfabrik var de to andre, og målt på produktionsværdi var de tre fabrikker i 1947

→

Fig. 3 Axel Salto
Skitse til kagefad på fod, udateret
Blyant, tusch, akvarel på papir, 420 x 959 mm, GRH57123
Foto: CLAY
© Axel Salto/VISDA

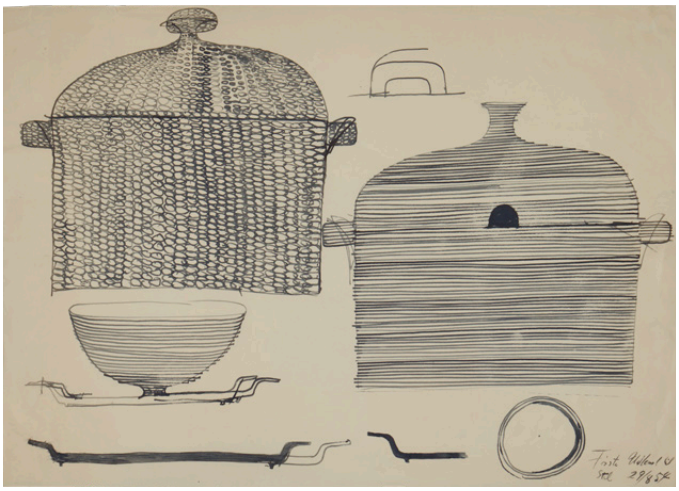

Fig. 4 Axel Salto
Første udkast til stel, 29/8-54
Tusch på papir, 420 x 593 mm, GRH57115
Foto: CLAY
© Axel Salto/VISDA

næsten lige store. Imidlertid skærpedes konkurrencen på det indenlandske marked for brugsporcelæn i 1950'erne, derfor var Porcelænsfabrikken Danmark på jagt efter nye formgivere. Fabrikken havde stillet sine forhandlere i udsigt, at man ville lancere 5 - 6 nye stel, der appellerede til den moderne, prisbevidste forbruger.

Samfundsændringer havde gjort tidligere tiders spisestel til 12 eller 18 personer umoderne, og forbrugerne efterspurgte mere praktiske stel med færre dele. Porcelænsfabrikken Danmark fik ikke kontrakt med Salto, men de indgik aftaler med andre kunstnere og formgivere som Axel Brüel (1900 - 1977), der i 1957 designede kaffestellet Thermodan i hvidt udekoreret porcelæn. Det var verdens første termostel, hvilket også blev bemærket i den internationale designverden, hvor stellet opnåede sølvmedalje ved Triennalen i Milano i 1960, og året efter indkøbte Metropolitan Museum of Art i New York stellet til deres samling. Thermodan produceres i dag af Lyngby Porcelæn. Intet af dette overgik Saltostellet, og det er for længst udgået af produktion, dog indkøbte Udenrigsministeriet i sin tid stellet til de danske ambassader. Det er værd at lægge mærke til, at Saltostellet ikke nævnes i fabrikkens bestyrelsesreferater, og det blev heller ikke illustreret i fabrikkens officielle regnskaber, hvor man ellers flittigt promoverede fabrikkens nyheder og traditionsrige stelproduktion, så det støtter heller ikke historien om, at Saltostellet var et stort ønske fra direktør Christian Christensen.

Artiklens referencer

- Royal Copenhagens fabriksarkiv og samling. Rigsarkivet og CLAY Keramikmuseum
- Dybdahl, Lars, 2019. *Axel Salto – på papir*. Strandberg Publishing
- Grandjean, Bredo L., 1983. *Kongelig dansk Porcelain 1884-1980*. Gyldendal
- Lautrup-Larsen, Leif, 2007. *Stentøj. Den kongelige Porcelainsfabrik*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
- Salto, Axel, 1937. "Epilog til en Stentøjsproduktion 1929 - 1937", *Samleren*. 14. årg. Januar, pp. 1-6
- Skjøt-Pedersen, Lise, 2006. *Porcelænsfabrikken "Danmark" 1936 - 1969. Kjøbenhavns Porcellains Maleri*. Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

Kunsthistoriker Susanne Bruhn er museets første ph.d.-studerende, og i de tre år, projektet varer, giver hun os i en række artikler her i CLAY Nyt et indblik i sit arbejde. Forskningsprojektet har titlen *Axel Saltos rolle hos Den kgl. Porcelainsfabrik – mellem kunst og masseproduktion*, og det gennemføres i samarbejde med Institut for Design og Kommunikation ved Syddansk Universitet og med væsentlig støtte fra Ny Carlsbergfondet.

NYT FRA CLAY VENNERS BESTYRELSE

Generalforsamlingen, der blev et tilløbsstykke

CLAY Venner afholdt den årlige generalforsamling onsdag den 16. marts kl. 19 - 21. Trods et anderledes valg af ugedag og tidspunkt blev generalforsamlingen lidt af et tilløbsstykke med ca. 220 fremmødte og glade venner, der fyldte den lange, smalle udstillingssal på museet.

Generalforsamlingen blev afviklet i god ro og orden af næstformand Mikkel Viggers, da formanden Bodil Lütken måtte melde afbud pga. corona. Birgitte Breum Knudsen stod på kompetent vis for udlodningen af de mange fine gevinster, og kl. 20.45 var det farvel og tak.
Referat fra generalforsamlingen kan som sædvanligt læses på CLAY Venners hjemmeside.

Et blik ud over den fyldte sal
Næstformand Mikkel Viggers aflægger beretning
Foto: Privat

Også i år et flot udvalg af keramik
Foto: Privat

Birgitte Hædersdal vandt vase af Bente Brosbøl
Foto: Privat

Anette Opstrup vandt snegl af Sten Lykke Madsen
Foto: Privat

NYT FRA CLAY VENNERS BESTYRELSE

Pia Wirnfeldt modtager fornem anerkendelse

Museumsdirektør Pia Wirnfeldt modtog i begyndelsen af marts Ny Carlsbergfondets Museumsmandslegat 2022.

Pia Wirnfeldt - årets modtager af Carl Jacobsens Museumsmandslegat
Foto: CLAY

Med prisoverrækkelsen anerkender fondet personer, der yder en særlig indsats i det danske kunst- og museumslandskab. Pia Wirnfeldt tildeles legatet for sit dedikerede, ambitiøse, kreative og grundige arbejde med at skabe et museum, som opererer på et højt fagligt niveau både nationalt og internationalt. Og som formidler og aktiverer en helt fantastisk samling på nytænkende og inddragende måder og binder nyt og gammelt, Lillebælt og den store verden sammen på smuk og harmonisk vis.

På vegne af CLAY Venner ønsker vi Pia varmt tillykke med den fornemme pris. Vi glæder os over de fine resultater, der er opnået på CLAY, og til nye og spændende projekter og udstillinger i de kommende år.

UDSTILLINGER ANDRE STEDER

Kolding

Galleri Pagter, Adelgade 3, 6000 Kolding

Galleri Pagter viser fra den 1. april udstillingen *En slags orden* med keramiker Peder Rasmussen.

Peder Rasmussen er kendt for sine abstrakte og figurative krukker. De figurative udtryk har nu også – via linoleumstryk – fundet vej til det hvide papir. Peder Rasmussen har brugt de samme motiver på både krukker og på papir for at undersøge, hvad det gør ved opfattelsen.

Galleriet har åbent tirs. til fre. kl. 13 – 17, lør. kl. 10 – 14.

Peder Rasmussen
Figurativ billedvase
Foto: Galleri Pagter

Udgives af foreningen CLAY Venner
Redaktion: Susan Lejsgaard, susanlejsgaard@gmail.com og Bodil Toft, btoft50@gmail.com
Layout: Heidi Kunst, Kulturkalenderen & Grafisk Bureau
Ophavsret: Redaktionen af CLAY Nyt bestræber sig på at kontakte alle retmæssige ophavsmænd m/k. Eventuelle overtrædelser er sket utilsigtet og uden forsæt

Næste nr. udkommer primo maj 2022